

ВИБІР КРИТЕРІЇВ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ

У статті визначаються основні критерії ефективного управління кредитними операціями банківських установ. Пропонуються шляхи оптимізації діяльності системи кредитування відповідно до обраних критеріїв.

Ключові слова: кредитний портфель, кредитна операція, дохідність, конкурентоспроможність, кредитний ризик.

За умов побудови в Україні ринкової економіки саме кредитна активність комерційних банків визначає перспективи стабільного функціонування і розвитку підприємств усіх галузей вітчизняної економіки. Водночас успішність та ефективність банківських кредитних вкладень у різні сектори господарства багато в чому залежить від можливостей менеджменту банківських установ здійснювати оптимальне формування і управління кредитним портфелем, забезпечуючи належну ефективність банківської діяльності при мінімально можливому рівневі ризику. Адаптація масштабів банківського кредитування без належного врахування ризиків, що при цьому виникають, та можливостей ефективно управляти сформованим кредитним портфелем несе в собі загрозу для ефективного функціонування як окремих комерційних банків, так і банківської системи України загалом.

Відтак глибоке, всебічне дослідження особливостей формування ефективного пакету кредитних послуг банків з урахуванням умов перебігу ринкових трансформаційних процесів в економіці України, її інтеграції у світове господарство, посилення конкуренції між банками, впровадження новітніх банківських технологій видається особливо актуальним для сучасної теорії і практики організації банківської справи в нашій країні.

Вивченню питань організації кредитної діяльності банківських установ присвячено значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних економістів, що характеризує важливе місце цієї проблеми у числі пріоритетів банківської діяльності та обґрунтуванні шляхів її оптимізації. Суттєві надбання у дослідженні цих питань належать таким вітчизняним та зарубіжними вченими, як О. В. Васюренко [6], В. В. Вітлінський [7], В. Д. Лагутін [8], В. І. Міщенко [3], А. М. Мороз [2], М. І. Савлук [12], О. І. Лаврушин [9], Р. Л. Міллер [10], М. А. Пессель [1], А. М. Тавасієв [4] та інші. Однак залишається низка невирішених проблем, що стосуються підвищення ефективності кредитної діяльності банківської системи як для кожного окремого банку, так і для економіки країни та суспільства загалом.

Метою статті є визначення основних критеріїв ефективного управління кредитними операціями банківських установ, пошук шляхів оптимізації діяльності системи кредитування відповідно до обраних критеріїв.

Основною метою діяльності банківської установи як підприємства особливого типу є отримання максимального прибутку, що не в останню чергу залежить від реалізації ефективної політики управління банківськими кредитними операціями, адже лівова частка доходів банку забезпечуються продажем кредитних продуктів. Проблема ефективного управління кредитними операціями банку стає особливо актуальною у період світової фінансової кризи - в умовах зниження ліквідності та погіршення платоспроможності позичальників запорукою фінансової стійкості банку стає створення нових конкурентоспроможних кредитних продуктів та стимулювання погашення кредитної заборгованості перед банком за рахунок проведення зваженої кредитної політики.

Таким чином, з огляду на мету діяльності банку, ефективне управління кредитними операціями повинне відповідати критерію дохідності.

З іншого боку, не менш важливим критерієм ефективного управління кредитними операціями банку є конкурентоспроможність банківських продуктів, адже саме привабливість продуктів банку дозволяє збільшити обсяги реалізації та доходи банку. Встановлення високої ціни на продукти зменшує їх конкурентоспроможність, що зменшує попит та може призвести до зниження прибутків банку.

Третім, не менш важливим, критерієм ефективної політики управління банківськими кредитними операціями, на нашу думку, є забезпечення прийнятного рівня ризиків, адже пропонування високодохідних, проте водночас високоризикових банківських продуктів, хоча й може призвести до надвисоких прибутків у короткостроковому періоді часу, проте у середньостроковій перспективі може спричинити фінансові збитки та поставити під загрозу діяльність банку загалом.

Таким чином, ефективне управління продуктами банку є можливим при відповідності політики менеджменту банківських продуктів трьом критеріям: конкурентоспроможності, прибутковості та забезпечення прийнятного рівня ризикованості. Причому така відповідність має бути зваженою, адже підвищення конкурентоспроможності продуктів банку може реалізовуватись за рахунок зниження ціни, а підвищення прибутковості продажу продуктів банку може призвести до зменшення їх конкурентоспроможності, в той самий час, як

зменшення рівня ризикованості банківських продуктів може призвести до зниження прибутків банку.

Розглянемо методи оцінки конкурентоспроможності кредитних продуктів банку. Під цим поняттям ми розуміємо сукупність кількісних та якісних ознак послуг фінансової установи, що створюють певну цінність для існуючих або потенційних клієнтів та роблять банківські продукти цієї установи привабливими. Так, наприклад, для кредитних продуктів роздрібним та корпоративним клієнтам серед кількісних ознак варто виділити наступні параметри кредиту: процентна ставка, одноразова та щомісячна комісія, максимальний строк кредитування, розмір початкового внеску тощо.

Стосовно якісних параметрів банківських продуктів, то зазвичай до них зараховують наступні: реклама, покращений рівень обслуговування, додаткові види безкоштовних послуг, розташування підрозділів банку у місцях, максимально наближених до клієнтів, пристосування графіка роботи до потреб клієнтів, наявність індивідуального менеджера тощо [5].

Зосередимо увагу на конкурентоспроможності кредитних продуктів банківської установи. Для аналізу ефективності кредитних продуктів пропонується взяти до розрахунку ефективну ставку за кредитом. Цей показник дає можливість оцінити дохідність кредитної операції [2]:

$$Re = \frac{Sp}{Sla * n} * 100\%, \quad (1)$$

де Re - ефективна ставка за кредитом;

Sp - сума процентних та комісійних платежів за кредитом;

Sla - середньозважена сума кредиту;

n - строк кредитування, років.

Стосовно якісних показників, то, на нашу думку, їх конкурентоспроможність можна оцінити за допомогою розрахунку інтегральних показників, що може здійснюватись у декілька етапів. Так на першому етапі відповідальний підрозділ маркетингу обирає базу порівняння, тобто найкращий з пропонованих у відповідному сегменті продукт банків-конкурентів. Після чого (другий етап) створітники підрозділу маркетингу обирають найбільш вагомі для споживача якісні ознаки. Значення показника базового банківського продукту можна позначити літерою Ib, а порівнюваного зразка - I. Третій етап - розраховується одиничний показник конкурентоспроможності ci за кожною ознакою. Якщо збільшення значення ознаки сприяє підвищенню якості банківського продукту, то використовують формулу:

$$ci = \frac{Ii}{Ibi}, \quad (2)$$

а якщо зниженню, то:

$$ci = \frac{Ibi}{Ii}. \quad (3)$$

На четвертому етапі всередині кожної групи ознак роблять ранжування показників за ступенем їх вагомості для клієнтів та відповідно до цього присвоюють їм вагу: si - для продукту банку, що досліджується, та sbi для продукту банку-конкурента, причому:

$$\sum_{i=1}^n Si = \sum_{i=1}^n Sbi, \quad (4)$$

де n і m - кількість параметрів банківського продукту, що досліджується та продукту банку-конкурента.

На п'ятому етапі проводиться розрахунок групових показників конкурентоспроможності за всіма групами параметрів, для чого варто використати формулу:

$$Cg = \sum_{i=1}^n Ii * Si, \quad (5)$$

де C - груповий показник конкурентоспроможності;
I - одиничний i-тий показник конкурентоспроможності;

Si - вага одиничного i-того показника конкурентоспроможності.

У кінцевому результаті розраховується комплексний показник конкурентоспроможності якісних ознак банківського продукту на основі групових показників:

$$K = \frac{Cg}{Cb}, \quad (6)$$

де K - комплексний показник конкурентоспроможності якісних ознак кредитної операції;

Cg - груповий показник конкурентоспроможності;
Cb - базовий груповий показник конкурентоспроможності;

Економічний зміст інтегрального показника конкурентоспроможності якісних ознак полягає в тому, що якщо $K > 1$, то банківський продукт є конкурентоспроможним, якщо $K < 1$ - неконкурентоспроможним, а в разі однакової конкурентоспроможності $K = 1$ [2].

Наступним важливим критерієм ефективного управління продуктами банку є дохідність, яку, на нашу думку, варто розраховувати за нижчезазначеними формулами залежно від конкретного виду банківських продуктів. Так дохідність кредитних продуктів може бути розрахована за допомогою наступних показників: коефіцієнт дохідності портфеля банківських продуктів (наприклад, іпотечних кредитів), коефіцієнт прибутковості портфеля банківських продуктів. Коефіцієнт дохідності портфеля банківських продуктів розраховується як відношення надходжень доходів від сукупності кредитних продуктів на середню суму кредитної заборгованості за цими кредитами за досліджуваний період:

$$Cip = \frac{Icp}{Sca}, \quad (7)$$

де Cip - коефіцієнт дохідності кредитного портфеля,
Icp - платежі за кредитами,
Sca - середня сума кредитної заборгованості за відповідний період.

Коефіцієнт прибутковості кредитних продуктів розраховується як відношення прибутку від надання кредитів на середню заборгованість за кредитами відповідного виду. Причому прибуток з продажу кредитних продуктів розраховується як сума процентних та комісійних надходжень за кредитами мінус середні процентні витрати за залученими коштами та накладні витрати (заробітна плата працівників, амортизація залученого обладнання тощо). Таким чином отримуємо:

$$Ccp = \frac{Pcp}{Sca}, \quad (8)$$

де С - коефіцієнт доходності кредитного портфеля,
Pcp - прибуток з продажу кредитних продуктів,
Sca - середня сума кредитної заборгованості за відповідний період.

Плануючи обсяги прибутків від впровадження нових банківських продуктів необхідно обчислити планові доходи та витрати при виробництві, продажу та обслуговуванні продукту банку. При цьому витрати при впровадженні варто перенести на собівартість продукту частинами, згідно з нормами амортизації, а поточні витрати будуть складатися з прямих, наприклад заробітна плата, та непрямих, наприклад оренда приміщення:

$$Pp = Ip - (Na * Ci + Cc), \quad (9)$$

де Pp - плановий прибуток від нового банківського продукту;

Ip - плановий дохід від продукту банку;

Na - норма амортизації капітальних вкладень при впровадженні продукту банку;

Ci - капітальні вкладення в банківський продукт;

Cc - планові поточні витрати на продукт банку.

Третім не менш важливим критерієм ефективної політики щодо управління банківськими продуктами є забезпечення зваженого ризику при виробництві, продажу та обслуговуванні продуктів банку, під яким часто розуміють невизначеність щодо здійснення тієї чи іншої події у майбутньому.

Для банківської установи властиво мати справу з великою кількістю ризиків, проте, на нашу думку, при дослідженні управління банківськими продуктами варто розглянути лише 3 фінансові ризики, що безпосередньо впливають на процеси розробки, впровадження, виробництва та збуту окремого продукту банку, серед яких варто назвати наступні [5]:

кредитний ризик, що виникає внаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань за кредитними продуктами;

процентний ризик, що може завдати грошових витрат банку у зв'язку з мінливістю відсоткових ставок на ринку в майбутньому;

валютний ризик, що виникає внаслідок зміни обмінного курсу однієї валюти щодо іншої.

Оцінка кредитного ризику може здійснюватись на рівнях як кредитного портфеля загалом, так і окремого позичальника. Визначення рівня ризику кредитного портфеля може бути здійснено за допомогою розрахунку коефіцієнта прострочених кредитів, питомої ваги безнадійних кредитів. Коефіцієнт прострочених кредитів характеризує ефективність політики щодо управління кредитними операціями банку визначає рівень можливих збитків у разі неповернення

заборгованості та розраховується за формулою:

$$Ksl = \frac{Ls}{L}, \quad (10)$$

де Ksl - коефіцієнт прострочених кредитів,

Ls - прострочені кредити,

L - пасиви банку.

Досить схожими за економічною сутністю є показник коефіцієнта безнадійних кредитів, що визначається за наступною формулою:

$$Khl = \frac{Lh}{L}, \quad (11)$$

де Khl - коефіцієнт безнадійних кредитів;

Lh - безнадійні кредити;

Оцінка ризику окремого клієнта здійснюється за рахунок визначення класу позичальника на основі аналізу наступних показників: коефіцієнт миттєвої ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт маневреності, коефіцієнт незалежності, рентабельність активів, коефіцієнт покриття кредиту грошовими потоками позичальника тощо.

Оцінка ризику процентної ставки та валютного ризику може здійснюватись за допомогою розрахунку стандартного відхилення [5]:

$$\sigma = \frac{g}{n}, \quad (12)$$

де σ - стандартне відхилення відсоткової ставки;
g - значення відповідної процентної ставки в i-му спостереженні;

g - середнє значення статистичної сукупності;

n - кількість спостережень.

Підвищення ефективності управління кредитними операціями банків, забезпечення прибуткової діяльності та підвищення рентабельності активів - одне з найактуальніших завдань українських банків. Збереження позитивних тенденцій їх розвитку, які відповідали б тенденціям розвитку світової банківської системи та потребам вітчизняної економіки, можливе лише за умови нарощування обсягів кредитування реального сектору економіки, зокрема - шляхом використання нових банківських та інформаційних технологій з метою зниження вартості послуг і підвищення їх якості.

Отже, ефективне управління кредитною діяльністю банківських установ є можливим при зваженій відповідності політики менеджменту банківських продуктів трьом критеріям: конкурентоспроможності, прибутковості та забезпечення прийняттого рівня ризикованості.

Список літератури

1. Антонов, Н. Г. Денежное обращение, кредит и банки [Текст] / Н. Г. Антонов, М. А. Пессель. - М. : Финстатинформ, 1995. - 272 с.
2. Банківські операції [Текст] : підруч. / [за ред. проф. А. М. Мороза]. - К. : КНЕУ, 2002. - 476 с.
3. Банківські операції [Текст] : підруч. / [за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської]. - К. : Знання, 2006. - 727 с.
4. Банковское дело : управление и технологии [Текст] / [под ред. проф. А. М. Тавасиева]. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. - 863 с.
5. Білик, О. І. Управління банківськими послугами у системі банківського менеджменту [Текст] / О. І. Білик // Фінансовий і банківський менеджмент: досвід та проблеми. Тези доповідей і виступів 5 міжнародної конференції студентів і молодих вчених / Заг. Ред. д-ра екон. наук, проф. Єгорова П. В. - Донецьк: ТОВ „Юго-восток, Лтд”, 2003 - С.152-153
6. Васюренко, О. В. Банківський менеджмент [Текст] : посіб. / О. В. Васюренко. - К. : Академія, 2001. - 320 с.
7. Вітлінський, В. В. Концептуальні засади ризикології у фінансовій діяльності [Текст] / В. В. Вітлінський // Фінанси України. - 2003. - № 3. - С. 3-9.
8. Лагутін, В. Д. Кредитування: теорія і практика [Текст] : навч. посіб. / В. Д. Лагутін. - К. : Знання, 2000. - 215 с.
9. Лаврушин, О. І. Банковское дело: современная система кредитования [Текст] : учебное пособие / О. И. Лаврушин,

О. Н. Афанасьева, С.Л. Корниенко; под ред. засл. деят. науки РФ, д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2009. – 264с.

10. Миллер, Р. Д. *Современные деньги и банковское дело [Текст]* / Р. Д. Миллер, Д. Д. Ван-Хуз; [пер. с англ. А. Потапова]. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
11. Подік, С. *Сучасний погляд на проблеми банківської діяльності [Текст]* / С. Подік, І. Лис // *Вісник Хмельницького національного університету*. - №1, 2008. – с. 123-126.
12. Савлук, М. І. *Гроші та кредит [Текст]* : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна; [за ред. М. І. Савлука]. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.

РЕЗЮМЕ

Гнатив Елена

Выбор критериев эффективного управления кредитным операциям банков

В статье определяются основные критерии эффективного управления кредитными операциями банковских учреждений. Предлагаются пути оптимизации деятельности системы кредитования в соответствии с выбранными критериями.

RESUME

Gnativ Olena

The choice of criteria for the effective management of credit operations of banks

The article sets out the basic criteria for effective management of credit operations of banks. The ways of optimization of the activities of credit according to selected criteria are proposed.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2012 р.